

*Т.Г. Бондарук,
д.е.н., професор,
Національна академія статистики,
обліку та аудиту*

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ

Успішне функціонування будь-якої адміністративно-територіальної одиниці значною мірою ґрунтується на її фінансовому забезпеченні і ефективності територіального управління, що, в свою чергу, потребує розподілу функцій між державними органами влади та органами місцевого самоврядування з відповідним формуванням місцевих фінансів. Сучасний розвиток суспільства характеризується наявністю протиріч між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, незбалансованістю загальнодержавних інтересів з інтересами населення регіонів.

Істотне розширення функцій, завдань та повноважень органів місцевого самоврядування за останні роки не стало поштовхом для відповідного зростання їх фінансових ресурсів. Залишається багато невирішених проблем, пов'язаних із адміністративним реформуванням, оцінюванням соціально-економічного розвитку території. Потребує удосконалення система фінансового контролю на рівні місцевого самоврядування, методика проведення економіко-статистичного аналізу соціально-економічного розвитку території.

Серед вітчизняних вчених, праці яких відіграють суттєву роль у вивченні проблематики соціально-економічного розвитку території, відомі В. Андрущенко [1], С. Буковинський [2], З. Варналій [3], В. Геєць [4], Т. Єфименко [5], І. Луніна [6], В. Опарін [7] та ін. Актуальність розробки методики проведення економіко-статистичного аналізу соціально-економічного розвитку територій в Україні зумовлена передусім наявністю цілої низки суттєвих протиріч у взаємовідносинах як центральних та регіональних органів виконавчої влади, так і органів місцевого самоврядування щодо

© Т.Г. Бондарук, 2013

розв'язання проблем місцевого розвитку.

Метою дослідження є розробка теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій щодо удосконалення аналізу соціально-економічного розвитку території.

Реалізація політики розвитку території має відбуватися з обов'язковою розробкою стратегії соціально-економічного розвитку кожного регіону. З огляду на те, що нині регіональному розвитку властиві нерівномірність, розробка універсальної стратегії економічного зростання, яка відповідала б потребам кожного регіону, є досить складним завданням. Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2015 р., затвердженою Кабінетом Міністрів України (постанова від 21.07.2006 р., № 1001), визначено пріоритетні напрями розвитку регіонів на період до 2015 р., які засвідчують нерівномірність економіки регіонів та які необхідно враховувати при розробці комплексної програми соціально-економічного розвитку кожного регіону. Тому пропонуємо методику розробки стратегії соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, яка може стати підґрунтям розробки такої стратегії кожним регіоном.

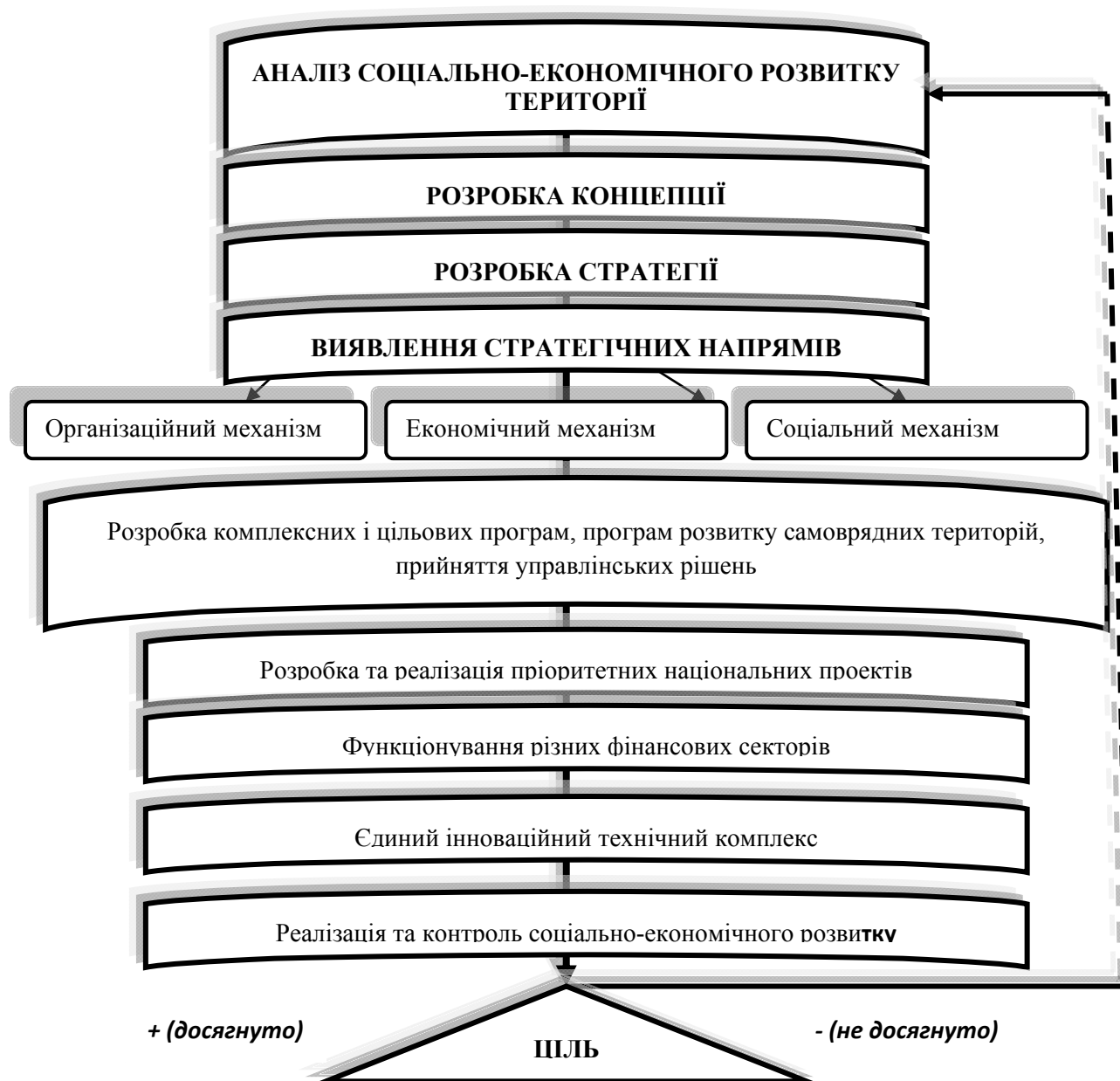
Прийняття рішення про розробку стратегії базується на досягнутих результатах (рис. 1).

Для цього оцінюють й аналізують соціально-економічне становище регіонів і порівнюють отримані показники з показниками попередніх аналітичних звітів, складених за підсумками регіонального моніторингу.

Доцільність проведення аналізу зумовлена тим, що в ході реалізації стратегії змінюються не тільки кількісні, але й якісні показники соціально-економічного розвитку регіону і, як наслідок, якісно змінюються пріоритети та стратегія розвитку регіону.

Стратегія соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці передбачає обов'язкове дотримання принципу безперервності і наступності реалізації вироблених стратегічних цілей, а також постійне коригування стратегії відповідно до якісних перетворень, що відбуваються в регіоні.

Ефективність реалізації стратегії багато в чому залежить від її структури. Тому структурна композиція стратегії повинна

Рис.1. Алгоритм формування і реалізації стратегії соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці

відповідати сутності і логіці процесів стратегічного регіонального розвитку, відображати характер взаємодії між елементами стратегії та їхній вплив на досягнення поставлених цілей.

На практиці, стратегія соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць складається із трьох блоків, що мають різне функціональне призначення:

- аналітичний блок, в якому визначаються роль, призначення

і функції регіону з урахуванням впливу зовнішніх та внутрішніх чинників. Відповідно до них встановлюються стратегічні цілі і пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку;

– організаційний блок, в якому розробляються й обґрунтовуються критерії і методи оцінки стратегії, організаційний механізм управління, методична та організаційна схеми регіонального моніторингу;

– ресурсний блок, в якому формуються ресурсні і фінансові механізми реалізації стратегії, джерела ресурсів, здійснюється їх кількісна та якісна оцінка.

Призначення регіону визначається з урахуванням об'єктивних тенденцій, динаміки і чинників розвитку, стратегічних документів, що розробляються та реалізуються на державному рівні.

Таке призначення в свою чергу зумовлює соціально-економічне, ринкове і суспільно-правове призначення регіону в нових умовах міжрегіонального та міжнародного розподілу праці. В ньому закладена ідеологія розвитку, яка орієнтує населення, владу і бізнес на мобілізацію ресурсів та зусиль щодо реалізації єдиних цілей розвитку.

Потім на основі призначення і стратегічних цілей, пов'язаних з ресурсними можливостями, визначаються стратегічні напрями розвитку, кількість та ступінь деталізації яких залежать від регіональних особливостей. До стратегічних напрямів у стратегії можуть належати економічний, соціальний і організаційний.

Економічний напрям характеризує діяльність органів виконавчої влади регіону із забезпечення умов для підвищення ефективності економіки, створення збалансованого розвитку з використанням власних ресурсів. Така діяльність містить елементи економічної, інвестиційної, науково-інноваційної, промислової, аграрної, екологічної, міжнародної та зовнішньоекономічної політики.

Соціальним напрямом є діяльність органів виконавчої влади регіону з розробки і виконання соціальної політики, спрямованої на створення необхідних умов, що дають змогу кожному жителю реалізовувати свої права. У розрізі цього напрямку формуються гуманітарна, соціальна та демографічна політика.

Організаційний напрям передбачає координацію діяльності місцевих державних адміністрацій, органів місцевого

самоврядування, зумовлену розподілом владних повноважень між державою та самоврядними територіями; механізм взаємодії законодавчої і виконавчої гілок влади регіону; політику розвитку громадянського суспільства.

Деталізація стратегічних напрямів залежить від кількості й рівня можливих проблем, які є сукупністю структурних елементів, що вимагають вирішення. Цілі стратегічних напрямів досягаються за допомогою послідовного або комплексного виконання поставлених завдань.

Стратегічні напрями стратегії соціально-економічного розвитку є підґрунтям для розробки комплексних і цільових регіональних програм, програм розвитку самоврядних територій, бізнес-планів організацій, ухвалення управлінських рішень (рис. 2).

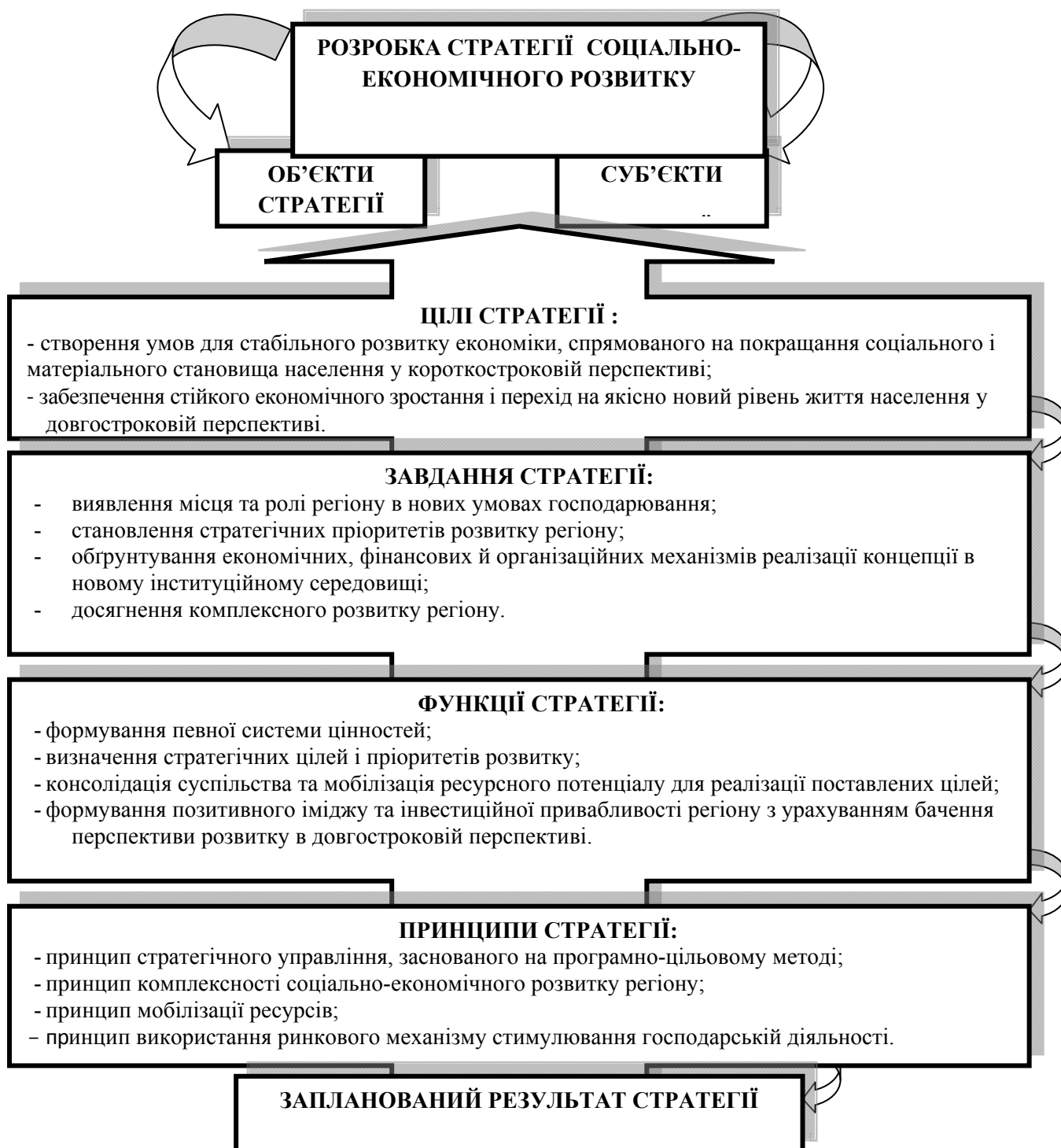
Практична діяльність повинна мати послідовний характер. Спочатку активізується діяльність за такими пріоритетними напрямами, які вимагають незначних інвестиційних вкладень і спричиняють досить високий мультиплікативний ефект.

Відповідно до стратегії - соціально-економічний розвиток регіону здійснюється переважно у двох напрямах:

1) реалізація стратегічних цілей за допомогою розробки й здійснення комплексних і цільових галузевих програм, програм розвитку самоврядних територій, конкретних заходів та проектів, відображених у стратегії;

2) організація і проведення незалежного моніторингу, тобто здійснення аналітичних та контрольних функцій, що є інструментом коригування і управління процесом досягнення стратегічних цілей.

Механізм розробки та реалізації стратегії заснований на принципах ефективності, цілеспрямованості і керованості. Принцип ефективності передбачає оцінку ефективності всіх управлінських рішень, що приймаються в рамках процесу розробки та реалізації стратегії. Принцип цілеспрямованості означає спрямованість всіх заходів на досягнення стратегічних цілей і виконання комплексу ключових завдань. Принцип керованості припускає чітку організацію і регламентацію комунікативних та інформаційних каналів між суб'єктами процесу розробки і реалізації стратегії з метою узгодженості їхніх дій та усунення суперечностей.

Рис. 2. Технологія розробки стратегії соціально-економічного розвитку території

Процес реалізації стратегії відбувається на основі механізму управління, який формують такі послідовні дії: планування – виконання – контроль – дія.

Технологія управлінського процесу передбачає координацію дій за схемою «мета – результат», що дає змогу звести до мінімуму неузгодженості. Механізм реалізації стратегії варто здійснювати в такій послідовності:

- аналіз ситуації, визначення цілей та завдань;
- розробка інформаційної моделі ситуації і способів вирішення проблемних питань, пов'язаних з нею;
- оцінка та переваги оптимального варіанту вирішення в зв'язку зі зміною ситуації, що склалася, розробка організаційного плану вирішення;
- вибір інструментів управління;
- розробка програми дій;
- виконання програми дій;
- контроль і аналіз отриманих результатів на основі порівняння ситуації, з її інформаційною моделлю.

Ключовий елемент реалізації стратегії – створення цільових галузевих та комплексних програм, програм розвитку територій. У програмі повинні бути розкриті цілі, шляхи і способи вирішення проблеми. Комплекс програмних документів відповідно повинен розроблятися після затвердження стратегії. Методика розробки програм має враховувати територіальну та галузеву специфіку. Обов'язковими є також програмні документи для галузей, які визначають регіональну спеціалізацію і від функціонування яких залежить фінансово-економічна та соціальна стабільність в регіоні. Принцип поєднання територіального і галузевого управління здатний встановити баланс у розвитку регіону. Цей принцип забезпечує раціональний розподіл завдань управління між двома різними управлінськими центрами – галузевим і територіальним.

Як головний елемент системи територіального стратегічного планування повинні враховуватися бізнес-плани суб'єктів господарювання. Таким чином, ефективність реалізації стратегії залежатиме від врахування її головних положень і відповідних цільових галузевих програм цими суб'єктами під час планування своєї діяльності, а також відбуватиметься узгодження інтересів регіону та суб'єктів господарювання.

Варто зауважити, що ефективність реалізації стратегії залежить від розробки, ухвалення і виконання відповідних нормативно-

правових актів, що регламентують проведення моніторингу та розподіл наявних ресурсів.

При розробці стратегії розвитку особливу увагу слід приділити середньостроковій комплексній програмі розвитку економіки регіону, оскільки вона є інструментом коригування стратегії регіонального розвитку, а отже відіграє ключову роль в оцінці результативності стратегії за попередній період.

Тому до програми ставляться певні вимоги, зумовлені її роллю і функціями в системі регіонального стратегічного планування, а також цілями її розробки. До цих вимог варто віднести:

- комплексний економіко-статистичний аналіз або зіставлення основних показників соціально-економічного розвитку регіону до початку реалізації стратегії та після першого етапу її реалізації;

- середньостроковий характер прогнозування і планування (до п'яти років);

- оцінку результатів першорядних заходів і механізмів, запропонованих у рамках регіональної стратегії;

- пропозицію й обґрунтування необхідних коректувань регіональної стратегії соціально-економічного розвитку з урахуванням оцінки ситуації, що складається;

- економіко-статистичний аналіз чинників зовнішнього середовища та їхнього впливу на процеси соціально-економічного розвитку регіону;

- систематизацію стратегічних напрямів і механізмів реалізації стратегії, розробку тактичних засобів та інструментів реалізації концептуальних цілей і завдань;

- оцінку реалізації сценарію соціально-економічного розвитку регіону, наведеного в стратегії, і ухвалення рішення про перехід до наступного етапу.

Отже, можна зробити висновок, що звичайна середньострокова комплексна програма регіону є головним елементом територіального стратегічного планування, який забезпечує наступність і взаємозв'язок між різними його рівнями. З одного боку, ця наступність полягає в узгодженні стратегії соціально-економічного розвитку регіону з оперативними (річними, організаційними та

бюджетними) програмами, з другого – в зіставленні регіональної стратегії з галузевими і територіальними програмами.

Методологічна схема розробки регіональної середньострокової комплексної програми повинна відповідати певним вимогам, головна з яких – забезпечення наступності програмних документів і відповідність єдиній структурній моделі, що необхідно для створення єдиної системи територіального стратегічного планування.

Задоволенню цієї вимоги сприяє розробка типових макетів регіональної комплексної програми соціально-економічного розвитку, які мають суто рекомендаційний характер, але водночас дають регіонам змогу уніфікувати вибір регіональних заходів (об'єктів), що мають державне значення і запропоновані до фінансування з використанням коштів державного бюджету.

Таким чином, системний економіко-статистичний аналіз соціально-економічного стану території та виявлені в ході його проведення стратегічні територіальні проблеми, що вимагають негайного розв'язання, у поєднанні з ресурсним потенціалом території є аналітичною базою для формування програмних цілей та завдань розробки комплексу заходів щодо їх виконання.

Список використаних джерел

1. Андрущенко, В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ ст. : (теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) / Андрущенко В. Л. – Львів : Каменяр, 2000. – 303 с.
2. Буковинський, С. Концептуальні засади управління бюджетними коштами в Україні / Буковинський С. // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 24–33.
3. Варналій, З. С. Державна регуляторна політика у сфері малого підприємництва / Варналій З. С. Кузнецова І. С. – К. : Ін-т екон. прогноз., 2002. – 104 с.
4. Геєць, В. М. Пріоритети соціально-економічного розвитку України та роль бюджетної стратегії в їх реалізації / Геєць В. М. // Наукові праці НДФІ. – 2006. – Вип. 2. – С. 3–6.
5. Єфименко, Т. І. Динаміка доходів бюджету та валового внутрішнього продукту : методологія і методика порівняльного аналізу // Наукові праці НДФІ. – № 1–2 (24–25). – 2004. – С. 11–21.

6. Луніна, І. О. Формування місцевих бюджетів в контексті завдань адміністративно-територіальної реформи / Луніна І. О. // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 23–31.
7. Опарін, В. Концептуальні основи фінансової стратегії економічного зростання в Україні / Опарін В., Федосов В. // Економіка України. – 2002. – № 2. – С. 10–20.